

TERITORIALNA OBRAMBA SEVERNOPRIMORSKE POKRAJINE V VOJNI ZA SLOVENIJO: DOGAJANJE V 61. OBMOČNEM ŠTABU TO NOVA GORICA

TERRITORIAL DEFENCE OF THE NORTH PRIMORSKA REGION DURING THE SLOVENIAN INDEPENDENCE WAR: ACTIVITIES IN THE 61TH TERRITORIAL DEFENCE DISTRICT HEADQUARTERS OF NOVA GORICA

Povzetek

Prispevek analizira razvoj Teritorialne obrambe (TO) na Severnem Primorskem in se osredotoči na dogajanje med slovensko osamosvojitveno vojno na Goriškem, kjer je bil sedež 6. pokrajinskega štaba in sedež 61. območnega štaba TO. Avtor v prispevku predstavi pomembnejše konflikte, pogajanja in oborožene spopade med Jugoslovansko ljudsko armado, slovensko Teritorialno obrambo in Milico ter drugimi slovenskimi civilnimi strukturami.

Abstract

The paper analyses the development of Territorial Defence (TO) in the North Primorska Region. It focuses on activities carried out during the Slovenian Independence War in the Goriško Region, where the seats of the 6th Regional Headquarters and of the 61th Territorial Defence District Headquarters were located. The author presents the most important conflicts, negotiations and armed conflicts, which took place between the Yugoslav People's Army, Slovenian Territorial Defence, the Militia and other Slovenian civilian structures.

BLAŽ TORKAR

Dr. Blaž Torkar je znanstveni sodelavec, pedagog/andragog Vojaškega muzeja Slovenske vojske. Raziskovalno se ukvarja s problematiko misij ameriške obveščevalne službe OSS v času druge svetovne vojne na Slovenskem, s potekom XII. ofenzive na Soči ter z vojaškimi dogodki v letu 1991 na Primorskem.

Ključne besede

Teritorialna obramba, Milica, Jugoslovanska ljudska armada, vojna za Slovenijo, Goriška, Severna Primorska.

Key words

Territorial Defence, Militia, Yugoslav People's Army, Slovenian Independence War, the Goriško Region and the North Primorska Region.

Teritorialna obramba na Severnem Primorskem

Pisanje zgodovine o slovenski osamosvojitveni vojni (tako imenovane slovenske osamosvojitvene vojne) je za zgodovinarje zapleten proces, saj se neprestano soočamo s primanjkljajem primarnih arhivskih virov, zato večina zgodovinskih monografij, zbornikov, člankov in drugih prispevkov temelji na ustnih virih, katerih objektivnost pa je vprašljiva. Odsotnost primarnih arhivskih virov ni samo rezultat časovne distance, ki onemogoča vpogled v nekatere dokumente, ampak je tudi rezultat uničenja dela dokumentov in tega, da med »desetdnevno vojno« marsikaj tudi ni bilo zapisano. Takrat je namreč večji del komunikacij, na primer poročanj, ukazov in obveščanj, potekal po telefonskih linijah, saj zaradi hitrega razvoja dogodkov ni bilo časa pisati ukazov, analiz in drugih poročil. Še posebno se čuti pomanjkanje dokumentov Jugoslovanske ljudske armade, zveznega predsedstva in drugih jugoslovanskih zveznih institucij, ki bi gotovo dodatno razjasnili pogled na takratne dogodke.

Severna Primorska je bila leta 1991 območje, ki je obsegalo občine Ajdovščina, Tolmin, Idrija in Nova Gorica. Do leta 1990 je imela vsaka občina svoj štab TO, ki je bil tesno povezan z enotami JLA, saj so sodelovali na skupnih vojaških vajah. Skladno s takratnimi obrambnimi načrti so imele poleg občin svoje obrambne načrte tudi krajevne skupnosti ter organizacije združenega dela. Z demokratičnimi procesi v osemdesetih letih se je v Sloveniji in tudi na Severnem Primorskem spreminjala vloga TO, saj je ta postajala vedno bolj samostojna, njena usposabljanja in urjenja pa so vodili skoraj izključno člani občinskih štabov in poveljniki enot TO. Njeno delovanje na območju Severne Primorske je vodil 6. pokrajinski štab TO Nova Gorica (6. PŠTO), ki ga je vodil Bogdan Beltram. Ta je od ustanovitve do oktobra 1990 deloval v vojašnici Ajševica, v kateri je bil tudi sedež 63. obmejnega bataljona JLA. Do 4. oktobra 1990 so štab praviloma vodili aktivni častniki JLA, mimodobne naloge pa so opravljali rezervni častniki TO, kmalu za tem, 26. oktobra 1990, pa se je štab zaradi nevzdržnih razmer preselil v stavbo uprave za notranje zadeve (UNZ) v Novi Gorici. Poveljstvo 6. pokrajinskega štaba je potrebovalo nove prostore, ki bi omogočali nastanitev in telefonske povezave do nadrejenih in podrejenih, brez možnosti prisluškovanja. Poveljniki občinskih štabov so tudi po preselitvi poveljstva normalno opravljali svoje naloge, Rafael Mokorel v Novi Gorici, Emil Velikonja v Ajdovščini, Alojz Rejc v Idriji, Vito Berginc v Tolminu in pozneje, za nekaj mesecev, Miro Pogačnik v Logatcu. Prispevek se osredotoča na vojaško dogajanje na območju Goriške, ki je leta 1990 v vojaškem smislu obsegala občini Nova Gorica in Ajdovščina. (Torkar, 2011)

Ves čas po koncu druge svetovne vojne pa vse do junija 1991 je prebivalstvo Severne Primorske doživljalo JLA kot svojo vojsko, ki je pomagala pri gradnji in popravilu cest, mostov, vodovodov, telefonskega omrežja, velikokrat pa je priskočila na pomoč tudi pri odpravljanju posledic naravnih in drugih nesreč. Med pripadniki JLA in civilnim prebivalstvom so se stcale tudi številne družinske, prijateljske in družabne vezi, ki so velikokrat pomagale pri reševanju napetih situacij v kritičnih dneh osamosvajanja. JLA je konec osemdesetih let postajala vedno manj zaželeno med slovenskim prebivalstvom, kar se je kazalo tudi v odnosu JLA do TO. Še bolj so se razmere zaostrele po 15. maju 1990, po odvzemu orožja TO in njegovi preselitvi v objekte pod nadzorom JLA. Na območju Severne Primorske je imela TO namreč večino svojega orožja v skladiščih JLA, izjema so bila le nekatera podjetja. Po ukazu Generalštaba JLA, 16. maja 1990, ki je zahteval premestitev oborožitve in opreme TO v skladišča JLA, so se razmere med JLA in Slovenijo le še zaostrele. TO je tako ostala brez orožja in vojaške opreme, zato je bil odgovor na potezo JLA ustanovitev Manevrske

strukture narodne zaščite (MSNZ), katere naloga je bila organizacija jeder oboroženih pripadnikov TO, ki jim je bilo treba v sodelovanju z milico priskrbeti orožje. Na območju Severne Primorske je MSNZ začela delovati 6. septembra 1990, ko je bil imenovan načelnik pokrajinske MSNZ Drago Vidrih. Vključevala je le izbrane in skrbno preverjene posameznike vseh struktur, ki so do začetka osamosvojitvene vojne zagotovili toliko orožja in vojaške opreme, da so bile enote TO v kritičnem času razmeroma dobro oborožene in opremljene. (Kladnik, 2011; Koordinacijska podskupina, 2009)

Decembra 1990 in januarja ter februarja 1991 se je TO intenzivno reorganizirala in prilagajala na nove razmere in potrebe. V vseh petih občinskih štabih TO so se intenzivno usposablјale enote v velikosti voda, določene so bile kot dežurne, da bi lahko posredovale ob morebitni provokaciji posameznikov ali enot JLA. V ukazu za usposablјanje TO Severnoprimske pokrajine iz januarja 1991 je bilo zapisano, da so vojaškostrokovne in varnostno-politične ocene, sprejete leta 1990, zahtevale prednostni vrstni red pri usposablјanju enot posebnega pomena, in sicer protidiverzantskih, diverzantskih, izvidniških, protioklepnihi in enot za zveze, pri usposablјanju dela enot prostorske in manevrske strukture ter pri kondiciranju specialistov in posameznikov, ki so posebnega pomena za bojno posredovanje.¹ TO je s svojimi pripadniki zavarovala vse notranje prostore upravnih organov, ki so hranili evidence vojaških nabornikov, tako da teh evidenc JLA niso izročili. Na štabno-vojni vaji Kobra-91² so preverili prenos ukrepov pripravljenosti, premeščanja poveljniškega mesta ter vajo enote v velikosti bataljona, ki je opravila premik na večjo razdaljo. Vaja je bila 14. in 15. februarja 1991. Po tem je načelnik TO Janez Slapar določil, da za praktično preverjanje odločitev Republiškega štaba TO (RŠTO) in pokrajinskih štabov vajo izvedejo TO Severnoprimske in Dolenjske ter 30. razvojna skupina. Mobilizacijsko-taktična vaja Premik-91³ se je začela 22. marca 1991 in se uspešno končala 24. marca. Cilji vaje so bili izvedba mobilizacije, preverjanje taktičnega delovanja enot TO ob napadih med premikom in protidiverzantski boj. Sodelovale so enote TO 6. in 2. pokrajinskega štaba TO ter Specialna brigada MORiS (30. razvojna skupina). Vaja je bila deležna velike pozornosti JLA in javnosti. Reorganizacija štabov je morala slediti uveljavljanju nove zakonodaje, zato so zaradi vzpostavitve centraliziranega enolinijskega vodenja in poveljevanja iz štirih štabov oblikovali dva. Te reorganizacije niso uspeli uresničiti do 26. junija 1991, kar je povzročalo težave pri vodenju in poveljevanju na ravni pokrajinski-območni štab. V Idriji in Ajdovščini so med vojno oblikovali začasno skupino starešin oziroma operativno skupino častnikov TO, ki je vodila podrejene enote, vendar brez pravice odločanja. Veliko časa so namenili tudi mobilizacijskemu načrtovanju, saj je bilo treba mobilizacijske načrte vpoklica vojaških obveznikov nenehno dopolnjevati in usklajevati glede na sprotno pridobivanje materialnih sredstev in oborožitve. Pomemben je bil tudi načrt Objekt (B-1, B-2) oziroma načrt varovanja objektov posebnega pomena, ki je predvideval varovanje teh objektov po seznamu. To so bili sedeži štabov TO, upravnih organov za ljudsko obrambo in objekti pošte in telekomunikacij, elektrosistema, carine ter občinskih skupščin. (Torkar, 2011)

1 Več o reorganizaciji in prilagajanju TO novim razmeram in potrebam glej: Vojaški muzej Slovenske vojske (VMSV), zbirka arhivalij (ZA), fond Obrambna vojna 1991 (OV 1991), tehnična enota 12 (t. e. 12), Ukaz za usposablјanje ter obrambo Severnoprimske pokrajine za leto 1991, januar 1991, str. 2.

2 Več o mobilizacijsko-taktični vaji Kobra na Severnopriskem: VMSV, ZA, OV 1991, t. e. 12, Ocena ŠVV Kobra-91, 804-04/54, 29. 04. 1991, str. 1–9.

3 Več o taktični vaji Premik-91: VMSV, ZA, OV 1991, t. e. 12, RS 6. PŠTO, Analiza VTV Premik-91!, SZ-804-04/48, 11. 4. 1991, str. 1–3.

Zelo pomemben je bil tudi načrt Kamen (K-1, K-2, K-3, K-3a, K-4)⁴, ki je vseboval zavarovanje meja RS v štirih različicah, za vse pa je bilo značilno, da mora pokrajinski štab zagotoviti prehod en mejni prehod oziroma odpreti novega, prek katerega bi lahko bila zagotovljena neovirana komunikacija z Italijo. Načrt Jezero so realizirala takratna jedra učnih enot čet TO pri območnem štabu, namenjen pa je bil oblikovanju sprejemnih centrov za sprejem prebežnikov iz JLA ter postopke ravnanja z vojaškimi in civilnimi osebami. Centra sta bila v Lokvah in na Vojskem. (Berginc, 2008)

Načrt Nabava je vseboval posamezne načrte, s katerimi so predvideli odvzem orožja TO, skladiščeno v objektih pod nadzorom JLA. Tudi upravni organi za ljudsko obrambo so imeli pomembno vlogo pri uresničitvi načrta nenasilnega oviranja. Načrt je obsegal ukrepe in aktivnosti, povezane z zaporami cest, mostov, izhodov iz vojašnic JLA, prekinitve dobave električne energije, telefona in vode ter podobno. Pred osamosvojitvijo so na Republiškem štabu potekali tudi dogovori o kurirskih zvezah, sestanki o pripravah na zavarovanje razglasitve samostojnosti in o zavarovanju nove države. Velja omeniti tudi sklic poveljnikov pokrajin, sklep tega sestanka pa je bil, da ne bodo predali orožja niti vojaških evidenc, da pa bodo začeli usposabljanje enot za protidiverzantsko delovanje in varovanje pomembnih objektov ter pripravili predloge za oblikovanje območnih štabov.

Kot je bilo že omenjeno, je 1. junija 1991 prišlo do sprememb organizacije TO, ko so iz štirih občinskih štabov ustanovili dva območna, in sicer so iz občinskih štabov Ajdovščina in Nova Gorica ustanovili 61. območni štab s sedežem v Novi Gorici, iz občinskih štabov v Tolminu in Idriji pa 63. območni štab (s sedežem v Tolminu). Reorganizacija je bila hitro opravljena, vendar je v praksi prihajalo do organizacijskih in vsebinskih vprašanj, saj se nekateri posamezniki iz občinskih štabov niso želeli podrediti novi organizaciji območnih štabov. Tako na Tolminskem ni prišlo do popolne združitve obeh občinskih štabov, poleg tega pa tudi formacije občinskih štabov v vojni sestavi niso bile preklicane. (Torkar, 2011)

Bojno pripravljenost je 6. pokrajinski štab iz dneva v dan stopnjeval z vedno večjim številom starešin v štabih teritorialne obrambe in z večjim številom enot na terenu, polna bojna pripravljenost pa je bila dosežena v ponedeljek, 24. junija 1991, z mobilizacijo večjega števila enot TO na vsem območju pokrajine. Tudi JLA se je pripravljala na morebiten spopad, saj je 18. junija 1991 prišel v tolminsko vojašnico poveljnik 345. planinske brigade iz Kranja, ki je s seboj prinesel načrt pouka za nove vojake. Načrt je predvideval pospešen pouk oziroma urjenje, vsa streljanja naj bi vojaki končali že prvi mesec urjenja, težišče pouka in urjenja pa naj bi bilo na obrambi vojašnice. V vseh enotah JLA na Severnem Primorskem je potekalo tudi obveščanje starešin o razmerah v državi in stanju v JLA, povečal se je tudi nadzor nad starešinami. (Berginc, 2008; Beltram, 2009)

Že pred izpadom enot JLA iz vojašnic je imel 6. pokrajinski štab veliko vojaških obveznikov TO na usposabljanju in pri varovanju objektov posebnega pomena. Po načrtu B-2 je TO 24. junija izvedla mobilizacijo štaba in dela prištabnih enot 6. pokrajinskega štaba ter 61. in 63. območnega štaba. Naslednji dan so bile mobilizirane enote po načrtih B-2, K-2, K-3A in enote za protidesantno delovanje. Med 26. junijem in 17. julijem 1991 je vse pomembnejše obrambne in varnostne aktivnosti usklajevala koordinacijska podskupina Severne Primorske, ki je imela sedež v stavbi UNZ Nova Gorica. Sestavljali so jo načelnik uprave za notranje zadeve Stanislav Bačar, načelnik inšpektorata milice Aldo Turk, samostojni inšpektor

4 Več o načrtu Kamen: VMSV, ZA, OV 1991, t. e. 12, Povelje poveljnika teritorialne obrambe Severnoprimske za bojno delovanje po načrtu Kamen, priloga k: 6. PŠTO, SZ 804-03/78-91, 29. 5. 1991, str. 1–2.

milice Zvonimir Kelhar, poveljnik 6. pokrajinskega štaba Bogdan Beltram in koordinator dela za Severno Primorsko na Ministrstvu za obrambo Drago Vidrih, ki je bil vodja. Koordinacijska podskupina je bila z vidika usklajevanja zelo pomembna, saj sta TO in milica praviloma skupaj izvajali akcije. Usklajevanje je bilo pomembno tudi v primerih, ko so aktivnosti izvajala vodstva občin ali vodstva in posamezniki v krajevnih skupnostih. Koordinacijska podskupina je dala soglasje in ustrezna navodila za izvedbo vseh najpomembnejših akcij, predvsem tistih, v katerih je bilo uporabljeno tudi orožje. Na območju Severne Primorske je imela TO v prvih dneh julija 1991 oboroženih 2984 pripadnikov TO. Za varnost prebivalstva ter opravljanje nalog ob državni meji pa je bila zadolžena UNZ v Novi Gorici. (Koordinacijska podskupina, 2009; Torkar, 2011)

Na dan proslavljanja slovenske osamosvojitve, 26. junija 1991, je poveljnik 6. pokrajinskega štaba ukazal 61. in 63. območnemu štabu, naj skupaj z organi za notranje zadeve zavarujeta mednarodne mejne prehode, ukrepi pa naj se izvršijo brez uporabe sile, saj bo o morebitni uporabi enot TO odločalo predsedstvo RS. Ukaz je vseboval tudi zahtevo po aktiviranju zbirnih centrov in njihovem sodelovanju skladno z navodili.⁵ Že naslednji dan pa je poveljnik 6. pokrajinskega štaba seznanil oba območna štaba, da je pričakovati nadaljevanje zaostrovanja z JLA in zveznimi organi ter da bodo ti poskušali uvesti nadzor na italijansko-avstrijski meji. TO je dobila nalogo, da mora aktivnosti JLA preprečiti z vsemi ukrepi, tudi z uporabo orožja.⁶

V Sloveniji so po zadnji reorganizaciji JLA leta 1988 ukinili Ljubljansko armadno območje, vzpostavljena pa sta bila 14. ljubljanski in 31. mariborski korpus, ki sta bila podrejena poveljstvu 5. vojaškega območja v Zagrebu. Na Goriškem je imela JLA močne sile, namenjene preprečitvi in upočasnitvi hitrega prodora sil zahoda. Na Goriškem je mejo varoval 63. obmejni bataljon JLA s sedežem v Ajševici pri Novi Gorici. Sestavljen je bil iz poveljstva, zalednega voda, intervencijskega voda, oddelka za zveze, treh obmejnih čet in 11 stražnic (karavle). Na Goriškem je imela nameščene svoje enote tudi 228. motorizirana brigada iz Postojne, in sicer 1. motorizirani bataljon v Vipavi ter inženirski bataljon v Ajdovščini. V Ajdovščini je imela sedež tudi 253. motorizirana brigada, ki je imela v vojašnicah v Ajdovščini in Vipavi nameščeno poveljstvo, namestitveni vod, četo za zveze, vod ABKO, izvidniško četo, četo vojaške policije, 2. motorizirani bataljon, 1. tankovski bataljon, havbični divizion, mešani protiolepn divizion, divizion protiletalske obrambe, inženirski bataljon in zaledni bataljon. Prihod dodatnih enot JLA iz Pivke je enote v Vipavski dolini le še dodatno okrepil. (Marković, 2011; Markovčič, 2013)

Štabi in enote TO, ki so delovali na območju 61. območnega štaba TO Nova Gorica

Po reorganizaciji TO, ki je bila opravljena na podlagi Zakona o obrambi z dne 6. aprila 1991, se je iz 62 občinskih štabov oblikovalo 26 območnih. Na Severnem Primorskem sta tako iz štirih občinskih štabov nastala dva območna. Poveljnik 61. območnega štaba TO je postal nekdanji poveljnik občinskega štaba TO Nova Gorica major Rafael Mokorel, funkcijo načelnika štaba pa je opravljal nekdanji poveljnik občinskega štaba Ajdovščina poročnik Emil Velikonja. Na dan razglasitve neodvisnosti je 61. območni

5 Več o vsebini ukaza glej: VMSV, ZA, OV 1991, t. e. 12, Ukazujem, Z804-02/8, 26. 6. 1991.

6 Več o vsebini ukaza glej: VMSV, ZA, OV 1991, t. e. 12, Ukazujem, 27. 6. 1991 ob 15. uri, 1.

štab že aktiviranim enotam dodal še dodatne. Aktivirali so 29. pehotno učno četo, ki je bila razporejena na Lokvah in zadolžena za sprejem prebeglih pripadnikov JLA, aktivirana je bila tudi enota za njihovo zavarovanje. Enote so premaknili na komunikacije, po katerih naj bi predvidoma prodirale enote JLA, enote, ki so bile na usposabljanju, pa so zadržali in jih dalje usposabljali. Zaradi nevarnosti posredovanja JLA sta se oba dela poveljstva premaknila na rezervne lokacije, del iz Ajdovščine najprej na Police, nato na Predmejo, del poveljstva v Novi Gorici pa se je premaknil v prostore KVZ na Damberju. Nekatere enote TO so bile vključene v oborožene spopade (Črniče, Rožna Dolina, Nova vas), vse več pa je bilo tudi prebegov pripadnikov JLA. Zaradi groženj JLA s posegom so bila urejena nova skladišča, zelo dobro pa je bilo tudi sodelovanje z delovnimi organizacijami in strukturami civilne obrambe. Pomembna dejavnost TO na območju 61. območnega štaba je bilo tudi zavarovanje objektov TO in milice, občinskih vodstev, PTT Nova Gorica, RTV pretvornikov Nanos in Trstelj ter Uprave carine Nova Gorica. Pomembno vlogo je imel tudi center za vojne ujetnike v OŠ Solkan, ki je začel delovati takoj po spopadu v Rožni Dolini. (Mokorel, 2009)

Na območju 61. območnega štaba so med obrambno vojno delovali štabi in enote TO: 61. območni štab s prištabnimi enotami, 137. diverzantski odred, 118. jurišni odred, 125. protidiverzantska četa, 611. odred za posebne namene, 78. četa TO KS Anhovo, 79. četa KS Renče, 28. pehotna učna četa, diverzantski vod Bukovica, diverzantski vod Šempeter, vod TO KS Dobrovo, četa TO Brda, prvi bataljon 12. brigade, druga četa 2. bataljona 12. brigade, tretja četa 2. bataljona 12. brigade, druga četa 3. bataljona 12. brigade, tretja četa 3. bataljona 12. brigade, četa za ognjeno podporo 12. brigade, vod vojaške policije 12. brigade, lahki topniško raketni vod protizračne obrambe (PZO), prvi vod pionirske čete 12. brigade, prištabne enote 12. brigade (delno), štab 12. brigade (delno), tankovska četa Toni-55, štab 3. bataljona 12. brigade (delno), diverzantski odred TO Ajdovščina, 119. jurišni odred TO Ajdovščina, protidesantna četa TO Ajdovščina, četa za ognjeno podporo Ajdovščina, protidiverzantski vod Ajdovščina, četa TO KS Ustje, četa TO Otlica, četa TO KS Slap, vod TO OZD Mlinotest Ajdovščina. (Mokorel, 2009) Poleg naštetih enot je znotraj 6. pokrajinskega štaba delovala tudi diverzantska skupina oziroma samostojna bojna skupina, ki jo je vodil major Srečko Lisjak.

Prodor enot JLA po Vipavski dolini

Šestindvajsetega junija 1991 ob 11.05 je Radovan Lukman iz koordinacijske podskupine iz Postojne obvestil koordinacijsko podskupino v Novi Gorici o možnosti premika bojnih vozil in oklepnih enot iz Pivke v smeri Vipavske doline. Ob 11.28 je načelnik UNZ Postojna Alojz Pavlič predlagal zaporo na Rebernicah. Iz UNZ Postojna so namreč poročali, da se iz Postojne proti Vipavski dolini premika kolona terenskih in bojnih vozil. Kolona se je približevala Rebernicam, vendar so do prve barikade prišla le bojna vozila, medtem ko so tanki čakali med Prestrankom in Hruševjem. Motorizirani del kolone je bil ob 12. uri zaustavljen na cestni zapori na Rebernicah. Postavila jo je prometna milica, ki so se ji pozneje pridružili pripadniki Postaje milice Ajdovščina s tovornjaki cestnega podjetja in nekaterimi tujimi. Poleg zapore na Rebernicah so postavili blokado na vzporedni cesti z vrha Rebernic proti Lozicam. Iz Postojne proti Vipavski dolini je prihajala še ena kolona vozil, ki se je zaustavila na blokadi pri Rebernicah.

Po pregovarjanju sta se koloni po nekaj urah vrnili v Postojno. Tankovska kolona, ki se je zbrala pri Hruševju, pa je krenila prek Bukovja v dolino Bele in skozi Sanabor proti Vrhpolju in Vipavi. Na tej poti

je bila kolona ovirana v Zavetnikih nad Vrhpoljem, nato še enkrat nad vasjo Vrhpolje in v njej, kjer se je enotam JLA upiralo civilno prebivalstvo. Kolona JLA je uspela odstraniti in uničiti barikade, ki so jih postavili prebivalci in miličniki, tako da so tanki s spremstvom okoli 21. ure pripeljali v vojašnico v Vipavi. JLA je kot talca ujela tudi dva domačina iz Vrhpolja in ju odpeljala v vojašnico, od koder sta bila pozneje po posredovanju načelnika UNZ Nova Gorica izpuščena. JLA je imela na poti v Vipavo kar nekaj tehničnih težav, saj je en tank med Sanaborom in Vrhpoljem zgorel, dva pa sta se pokvarila že pred Podkrajem in v soteski Bele. Kolona JLA je kljub postavljenim oviram prišla v Vipavo, predvsem zaradi prepovedi uporabe orožja, ki je veljala 26. junija 1991. (Križman in drugi, 1994; Vidmar, 2009; Koordinacijska podskupina, 2009)

Iz slovenskega republiškega vodstva so prišle tudi informacije, da želi JLA mejne prehode zasesti že v noči s 26. na 27. junij in da naj se milica poveže s TO, ki bo dobila ustrezna navodila. Člani koordinacijske podskupine so na posvetu 26. junija ob 20. uri sklenili, da naj se intenzivira izvidniško-obveščevalna dejavnost na zasedenih mejnih prehodih ter okrog vojašnic in stražnic, naj se nekatere enote TO lahko čim bolj približajo mejnim prehodom in se pripravijo za bojno delovanje ter se na vsak način zagotovi nemoten prehod čez državno mejo. (Koordinacijska podskupina, 2009)

Naslednji dan, 27. junija 1991, ob 10.30 so trije tanki odpeljali iz Vipave proti Ajdovščini in eden proti Podnanosu. Tanki, ki so vozili proti Ajdovščini, so se nato obrnili, najverjetneje zaradi obvestila o neprebojni blokadi na mostu čez Hubelj. Ob 10.50 je nato kolona 14 tankov in 25 tovornjakov, pontonskega mostu ter nakladača začela premik iz vojašnice Vipava proti Ajdovščini, vendar se je kmalu obrnila in odpeljala proti Slapu. Na smeri Vipava–Nova Gorica so bile v Ajdovščini in Črničah postavljene in branjene močne barikade na mostu čez reko Hubelj. Zato in najverjetneje zaradi želje, da čim prej zasedejo mejne prehode, so se tem preprekam izognili in se po stranskih poteh premikali proti Slapu in Dolenjam, kjer so prebili dve blokadi in se za nekaj časa napačno usmerili v serpentine nad zaselkom Bačarji. Nato so poslali izvidnice v smer Uhanje, Štrancarji in Tevče ter se nazadnje le vrnili proti mostu v Dolenjah. Kolona se je nato odpravila proti Velikim Žabljam in Batujam. Na smeri njenega premika je bilo postavljenih več premičnih, vendar nebranih ovir, ki so jih vozila uspešno odrivala in teptala. V poveljstvu so presodili, da se bo premikala naprej proti Dornberku, zato je 61. območni štab po posvetovanju izdal ukaz, naj se sile razporedijo na smer Dornberk–Volčja Draga–Šempeter ter da naj enote za zaustavitev kolone uporabijo vsa sredstva, ki so na voljo. Na poti v Dornberk jih je sredi vasi Zalošče čakala barikada, neki domačin – civilist je vrgel tudi molotovko na enega izmed tankov, ki se je vžgal, a je bil kmalu pogašen. V Zaloščah je JLA ljudi ustrahovala s streljanjem, v Dornberku pa je kolono JLA pričakala skupina civilistov, ki so se ji upirali, zato so vojaki streljali na poslopja in nekaj civilistov ranili. Barikada v Dornberku je bila zadnja možnost napada na kolono, saj se je tam začela ravnina, ki je segala vse do državne meje. Enote milice so spremljale gibanje kolone, ko je bila znana smer, pa so se jim približale tudi enote TO. Do napada na kolono ni prišlo, saj je tako presodil poveljnik enote. Enota namreč ni imela ne sredstev ne dovoljenja za uporabo orožja, poleg tega pa bi spopad lahko povzročil civilne žrtve, saj je bilo na barikadi in v okolici tankov veliko civilistov, ki so protestirali. Tudi na mostu čez Vipavo, blizu križišča z lokalno cesto na Gradišče, je bila postavljena barikada, ki so jo uspešno prebili. Kolona se je v Volčji Dragi razdelila, del je napredoval mimo Vogrskega proti Ajševici in Rožni Dolini, drugi del pa proti Cijankrižu, križišču med Biljami, Mirnom in Vrtojbo, kjer sta jih čakala nova barikada in civilno prebivalstvo, ki je kolono zasulo s kamenjem. JLA je ljudi ustrahovala

s streljanjem in jih nekaj tudi ranila. Obe koloni sta nato nadaljevali pot proti mednarodnima mejnima prehodoma Rožna Dolina in Vrtojba. (Koordinacijska podskupina, 2009; Vidmar, 2009)

Istea dne popoldne je JLA s štirimi helikopterji okoli 14.45 pripeljala v Ajševico in okoli 15.20 na Dombravo približno 90 zveznih miličnikov, da bi zavarovali mejne prehode. Izkrkali so se precej daleč od mejnih prehodov, vendar jih niso uspeli zasesti. Enot TO so skupaj s civilno obrambo poskrbele za blokade izhodov iz vojašnic v Ajdovščini in Vipavi, saj so bili prepovedani vsi premiki enot JLA iz vojašnic. Ključno spremembo napetega dogajanja tega dne je pomenil ukaz 6. pokrajinskega štaba, ki je 27. junija ob 15. uri podrejenima območnima štaboma ukazal, naj za izvršitev ukazanih nalog uporabita razpoložljivo strelno orožje ter orožje za protioklepno in protiletalsko obrambo.⁷ To je pomenilo, da je bila tudi naši strani dovoljena uporaba strelnega orožja, kar je mnoge presenetilo, saj so nazadnje le spoznali, da gre za prave vojne razmere. Ob 16. uri sta na mejni prehod Rožna Dolina prišla dva predstavnika jugoslovanske zvezne carinske uprave z namenom, da zamenjata vodjo izpostave carine Gorazda Maffija. Ta je zahteval, da pri pogovoru sodeluje tudi komandir postaje mejne milice Nova Gorica, Marijan Ipavec. Po pogovoru sta oba predstavnika carinske uprave nejevoljno zapustila prehod in očitala vodji izmene neizvajanje zveznih predpisov in neplačevanje carin v zvezno blagajno. Odšla sta z grožnjo, da se bosta vrnila, a ne sama. (Ipavec, 2009; Koordinacijska podskupina, 2009)

Isti dan okoli 16. ure je milica dobila obvestilo o prihajajoči koloni bojnih oklepnih vozil JLA iz smeri Razdrtega, zato je bila na Rebernice poslana skupina miličnikov, da je postavila cestno blokado. Po daljših pogajanjih je prišlo do dogovora, da se vojaška kolona lahko premakne do skladišča v Barnicah nad Podnanosom. Od tam se naslednji dan ni mogla več premakniti, saj so miličniki premik onemogočili z barikado. Isti dan je po navedbah koordinacijske podskupine na območju Osek–Ajševica–Dombrava izvedla JLA še en helikopterski desant. (Vidmar, 2009; Koordinacijska podskupina, 2009)

Črniče

Osemindvajsetega junija 1991 je poveljnik protidesantnega voda iz Ajdovščine dobil ukaz iz 61. območnega štaba, naj postavi zasedo na magistralni cesti Ajdovščina–Nova Gorica. Protidesantni vod je postavil zasedo za mostom – viaduktom na zahodni strani vasi Črniče, v smeri proti Novi Gorici. Moral je ustavljati vsa vojaška vozila in tako preprečiti kakršne koli fizične povezave med enotami JLA v Vipavi in enotami, ki so bile na državni meji in v vojašnici na Ajševici. Ukazano je bilo, da mora vod pripadnike JLA zajeti in uporabiti tudi strelno orožje, če se bodo upirali. Ko sta poveljnik voda in član občinskega štaba TO, ki se je vodu priključil, na cesti in ob njej pripravljala zasedo, je iz smeri Nova Gorica pripeljalo manjše vojaško tovorno vozilo JLA. Voznik je zapeljal proti teritorialcem, ki so stali na cesti in ni hotel ustaviti, temveč je s pospešeno hitrostjo odpeljal proti Ajdovščini. Iz tega vozila je nekdo tudi streljal na vozilo milice, ki je bilo parkirano v Črničah. Po tem dogodku je TO postavila zasedo tako, da so na vozni pas iz smeri Nova Gorica postavili betonski mešalec, na drugi vozni pas iz smeri Ajdovščina pa avtomobilsko prikolico. Namen postavitve teh ovir je bil umiriti promet, pripadniki protidesantnega voda pa so bili delno razporejeni na brežini nad desno stranjo cestišča v smeri proti Novi Gorici, delno pa na levi strani cestišča

⁷ Več o ukazu za uporabo strelnega orožja, orožja za protioklepno in protiletalsko obrambo glej: VMSV, ZA, OV 1991, t. e. 12, Ukazujem, Z804-02/8, 26. 6. 1991.

ob stanovanjski hiši tik nad mostom. (Premrl, 2009)

Okrog 14. ure sta se iz smeri Nova Gorica pripeljali dve vojaški tovorni vozili s ponjavami. Poveljnik protidesantnega voda poročnik Darko Prinčič je vozili ustavljal z roko, vendar je prvo zapeljalo mimo mešalca proti njemu, naslednje je bilo takoj za njim, častnika JLA v obeh vozilih pa naj bi začela streljati z osebnim orožjem. Preostali pripadniki voda so odgovorili na napad in začeli streljati na obe vozili.⁸ Ko so pripadniki TO izstrelili vse naboje, so pobrali orožje vsem štirim častnikom, ki so bili v kabinah obeh vozil. V tovornem delu prvega vozila ni bilo nikogar, v drugem pa je bilo nekaj vojakov JLA. Dva sta bila mrtva, preostali pa so bili po vsej verjetnosti ranjeni. Eden izmed pripadnikov voda je šel po avtobus, ki je tik pred spopadom pripeljal v Črniče. Mrtva vojaka in ranjene so s pomočjo civilnih prebivalcev naložili na vojaška vozila JLA in v avtobus ter jih odpeljali v bolnišnico Šempeter. O spopadu so obvestili tudi 6. pokrajinski štab TO, ki je ukazal, da se morajo umakniti proti Ravnam nad Črničami. Od tam so morali peš do koč na Čavnu, saj je bilo mogoče, da jih bodo napadli pripadniki posebne padalske enote JLA, ki je bila v vojašnici v Ajševici. Vojakom JLA so nato pobrali orožje in strelivo ter jih odpeljali v Ravne, kjer so vozila, orožje in strelivo pustili pri domačinih v skednju. Z drugo bojno opremo so odšli peš na Kucelj in naprej na Čaven, kamor so jih prišli iskat z vozili iz štaba. (Premrl, 2009; Beltram, 2009)

Dogajanje v Črničah analizira tudi analiza bojnega delovanja TO 6. pokrajinskega štaba⁹, v kateri je zapisano, da je vod TO organiziral blokado komunikacije v Črničah. Po prihodu kolone treh vozil iz smeri Nova Gorica je poveljnik voda na cestišču poskušal z dvigom roke ustaviti kolono, iz katere so bili proti njemu sproženi trije rafali iz pehotnega orožja. Niso ga zadeli, je pa vod odgovoril z ognjem. Enota TO ni imela izgub. Poročilo o delovanju bolnišnice Šempeter med vojaško okupacijo Republike Slovenije navaja, da je bilo v Črničah ranjenih osem pripadnikov JLA, dva sta bila ambulantno obravnavana in izpuščena, dva pa sta bila mrtva. (Gatnik, 2009)

Dogajanje na mednarodnem mejnem prehodu Rožna Dolina

Po pogajanjih o zapustitvi mednarodnega mejnega prehoda Rožna Dolina so miličniki okoli 22. ure zapustili mejni prehod z vsem orožjem, opremo in dokumentacijo. Po zavzetju prehoda Rožna Dolina so se v noči s 27. na 28. junij 1991 v koordinacijski podskupini dogovarjali o tem, kako bi zavzeli mejni prehod. Zaradi ravnanja poveljnika enote JLA, kapetana prve stopnje Kovačiča, med prihodom tankov na mejni prehod je bila možnost, da bi se predal, zelo majhna. Po dolgem premisleku se je koordinacijska podskupina na predlog majorja Srečka Lisjaka odločila, da mejni prehod zavzamejo s presenečenjem in uporabo orožja, čeprav bi morebitni spopad lahko povzročil civilne žrtve in veliko materialno škodo. Mejni prehod je bilo treba zavzeti, ker je bila situacija na Severnem Primorskem za slovenske obrambne sile težka. JLA je zavzela vse mejne prehode, zato je bilo načrtovanje zavzetja Rožne Doline izrednega pomena. Pritiski iz republiškega vodstva na 6. pokrajinski štab so se stopnjevali, o čemer v knjigi Premiki piše tudi takratni obrambni minister

8 Po izjavah civilnih oseb, ki so bile v neposredni bližini, so spopad začeli pripadniki TO, saj se prvo tovorno vozilo ni hotelo ustaviti, vojak JLA pa so na napad takoj odgovorili z orožjem. Več v: VMSV, ZA, OV 1991, t. e. 12, Zapisnik, št. 130-104/2009, 130-132/2009, 130-103/2009, 130-102/2009, 130-101/2009, 130-135/2009, 130-100/2009, 4. avgust 2009, str. 2.

9 Več o analizi bojnega delovanja (dejstevanja) TO 6. PŠTO glej: VMSV, ZA, OV 1991, t. e. 3, Analiza bojnega dejstevanja TO 6. PŠTO, 804-03/213, 17. 07. 1991, str. 3.

Janez Janša. Ta je sliko o uspešnosti obrambe na Primorskem ocenjeval kot slabo v primerjavi z drugimi pokrajinami, poleg tega pa je 27. junija zvečer zapisal, da vse mejne prehode na Severnem Primorskem, razen Robiča, obvladuje JLA in da prebivalci zahtevajo orožje. (Janša, 1992; Lisjak, 2007)

Za zavzetje mejnega prehoda sta bili določeni dve manjši skupini, ki sta računali na element presenečenja, številčnejše enote bi bile namreč prej opažene. Za neposredni napad na enote JLA sta bila določena samostojna bojna skupina 6. pokrajinskega štaba, ki jo je vodil major Srečko Lisjak, in oddelek posebne enote milice, ki ga je vodil Franc Šumandl. Priprave na napad so potekale v strogi tajnosti, tako da zanj niso vedeli niti nekateri poveljniki, ki so vodili enote za širše zavarovanje mejnega prehoda. Pomembno vlogo na območju Vrtojbe je imela 125. četa za protidesantno delovanje TO Nova Gorica, ki jo je vodil Rajko Kerševan. Drugi vod te čete za je bil nameščen pri Bajti ob gozdarski hiši, vodil pa ga je Ivan Lutman. Premeščena sta bila tudi dva voda druge čete 611. odreda za posebne namene, ki sta bila iz Kostanjevice premeščena do Stare Gore, da bi tako posadki JLA preprečila premik iz Ajševice proti Rožni Dolini. Mejni prehod sta nadzorovala tudi prvi vod 125. čete, ki ga je vodil Robert Zorn, ter njen tretji vod, ki ga je vodil Edvin Frančeskin. Tretji vod je na območju Vrtojbe ščitil morebitni prodor enot JLA proti Šempetru in Rožni Dolini. Pred napadom na mejni prehod so še posebno poudarili, da je vojakom in častnikom JLA treba dati možnost predaje oziroma da jih je treba poskusiti prepričati k vdaji. Zaradi tega sta kriminalist Julij Levpušček in Dušica Birsa iz UNZ Nova Gorica že pred napadom trosila letake po Rožni Dolini in vojake JLA pozivala k predaji. Ob 16.30 sta izpred stavbe UNZ proti mejnemu prehodu ločeno odšli obe skupini – teritorialci in miličniki, poleg tega pa so na mejni prehod poslali kriminaliste, ki naj bi prepričali civilno prebivalstvo, da se umakne z območja mejnega prehoda. Okoli 17. ure so pripadniki posebne enote milice zasedli položaje na predelu Rožna Dolina–Pristava, pripadniki samostojne bojne skupine pa v ulici 25. maja ob hišah in med njimi. (Koordinacijska podskupina, 2009) Iz Šuligojevih in drugih video posnetkov dogajanja v Rožni Dolini je razvidno, da so kriminalisti le s težavo umikali civiliste z mejnega prehoda, saj so bili ljudje negativno nastrojeni proti JLA. Ves čas se je govorilo, da bo izveden napad na mejni prehod, natančnejših informacij pa na prehodu nihče ni imel. Del zdravstvenega osebja je bil o možnosti napada na mejni prehod obveščen, saj je bila bolnišnica v Šempetru obveščena, do reševalne službe v Novi Gorici pa informacija ni prišla. Na srečo so reševalna vozila hitro prispela na kraj spopada. (Bric, 2009)¹⁰

Pred napadom naj bi pripadniki samostojne bojne skupine po megafonu pozvali posadko JLA k predaji. Na Šuligojevem video posnetku in po pričevanjih nekaterih civilistov poziva ni bilo mogoče slišati oziroma ga ni bilo, medtem ko pripadniki bojne skupine zatrjujejo, da je bil izrečen. (Močnik, 2009; Koordinacijska podskupina, 2009)¹¹ Okrog 19.20 je skupina napadla mejni prehod. Na Šuligojevem posnetku je videti, da v vidnem polju ni bilo nobenega civilista, ko je padel prvi strel, čeprav je slišati, da so v neposredni bližini spopada. V analizi bojnega delovanja 6. pokrajinskega štaba TO je bilo zapisano, da je bilo v spopadu na mejnem prehodu Rožna Dolina lažje ranjenih šest civilnih oseb, ker so se prepozno umaknili z območja spopada. Napad se je začel z rafali in strelom iz armbrusta, ki je zadel tank v križišču. Z armbrustom je bil zadet tudi nakladač. Tank pri Primexu je kmalu po začetku streljanja vžgal motor in začel obračati

¹⁰ Vodja koordinacijske podskupine je pred spopadom na MMP Rožna Dolina obvestil bolnišnico v Šempetru, naj bo v pripravljenosti, zdravstveni tehnik Matjaž Bric pa v svojem prispevku navaja, da o pripravah na spopad v Rožni Dolini niso bili obveščeni, so pa glede na aktivnosti sumili, da se nekaj pripravlja.

¹¹ Po pričevanjih nekaterih pripadnikov samostojne bojne skupine je predhodni poziv bil, na Šuligojevih video posnetkih pa se poziv ne sliši, prav tako tudi prispevek koordinacijske podskupine poziva ne omenja.

kupolo ter z mitraljezom bojno delovati. Po nekaj minutah streljanja je civilist Drago Kosmač, ki je že pred napadom pomagal kriminalistom pri umiku civilistov z mejnega prehoda, vdrl v prostor mejne milice in tam razorožil skupini starešin JLA in zveznih miličnikov. Pri tem so ga reševala dobra poznanstva z nekaterimi poveljujočimi iz posadke JLA, ki so verjeli njegovim zastraševalnim pozivom. (Torkar, 2011; Koordinacijska podskupina, 2009; Kosmač, 2010)

Ko je Drago Kosmač razorožil starešine JLA in zvezne miličnike, je prisilil podčastnika Dragana Tomaševića, da je z improvizirano belo zastavo nakazal vdajo. Skupaj sta odšla do tanka pred Primexom, ki je še vedno obračal kupolo in streljal z mitraljezom, Tomašević pa je ves čas mahal z belo zastavo. Kosmač, ki je z avtomatsko puško stekel do tanka, je sprva nadzoroval Tomaševića, da ne bi napravil kakšnega nepravilnega giba, potem pa sta se skupaj lotila reševanja zapletene situacije na mejnem prehodu. Tomašević je ves čas razbijal po loputi kupole in kričal tankistom naj se vdajo, vendar mu ni uspelo, saj so bili tankisti iz druge enote in Tomaševića niso poznali. Tank je še vedno obračal kupolo dokler ni s položaja pred Primexom pritekel častnik JLA in tankistu z rokami nakazal, da se mora tank vdati. Tank je obstal in ugasnil motor, tako da je tudi tankovski mitraljez prenehal delovati. (Torkar, 2011)

Kmalu za tem so se vojaki JLA začeli množično predajati, saj so bili demoralizirani in zmedeni. Mednje so se takoj pomešali civilisti, ki so pomagali nekaterim ranjenim. V tem času je Kosmač odpeljal vojake JLA s križišča proti današnjem krožišču ter jim ukazal, naj se poležejo. Ob 19.36 so se ponovno slišali strelji samostojne bojne skupine, ki so bili usmerjeni tudi neposredno na prizorišče spopada, ki se je že končal. Lisjak je streljanje opravičeval z razlogom, da je do tega prišlo zaradi negodovanja nekaterih častnikov JLA, ki so bili za restavracijo. Mnenja nekaterih civilistov na mejnem prehodu so bila, da bi morali pripadniki bojne skupine videti, da so na mejnem prehodu že civilisti in da je konec spopada, ter se takoj po spopadu vključiti v urejanje razmer na kraju spopada. V nasprotju z mnenji civilistov, ki so bili tam, se po mnenju nekaterih pripadnikov specialne skupine ni vedelo, kako se bodo dogodki razvijali, poleg tega so se zavedali velike bojne moči enot JLA (117 vojakov in 5 tankov) na mejnem prehodu. Ob 19.37 so na prizorišče začeli prihajati tudi prvi pripadniki samostojne bojne skupine, med njimi Srečko Lisjak in Venčeslav Hvala, ki je svoj komplet prve pomoči dal tudi reševalcem. Nekateri strelji so se še vedno slišali, ko sta ob 19.40 na območje spopada prišli prvi reševalni vozili. Te strele je izstrelil Kosmač, in sicer zaradi neubogljivosti nekaterih pripadnikov JLA, ki niso upoštevali ukazov o predaji. Ko je bilo jasno, da ni več neposredne nevarnosti za morebitni protinapad JLA, so nekateri pripadniki samostojne bojne skupine še ostali na položajih in budno spremljali dogajanje, drugi del skupine pa je odšel na mejni prehod. Tam so se vključili v urejanje in umirjanje zadev. (Torkar, 2011; Koordinacijska podskupina, 2009)

Na mejni prehod so se pripeljali še miličniki PM Nova Gorica in del posebne enote. Vojake, ki so do tedaj ležali na cesti pred sedanjim krožiščem, so civilisti, ki so se oborožili z odvzetim orožjem vojakov, miličniki in kriminalisti odvedli po Vipavski cesti do vulkanizerske delavnice Grča. Tam so jih ponovno polegli in jim ukazali, naj odvržejo vso opremo. Pozneje so jih od tam z avtobusi odpeljali na UNZ. Takoj po spopadu so se v obrambo mejnega prehoda vključili tudi oboroženi civilisti, saj je še vedno ostajala nevarnost morebitnega posredovanja drugih enot JLA, zato sta kmalu na prizorišče prišla oba voda druge čete 611. odreda za posebne namene, ki sta bila prej v zasedi Pri Bajti. Zavarovala sta ožje območje mejnega prehoda. Nekaj po polnoči je v Rožno Dolino prišla tudi Goriška četa 611. odreda za posebne namene. Del te čete je varoval vstop v Novo Gorico. (Torkar, 2011)

V spopadu so padli trije vojaki JLA, 16 je bilo ranjenih, ranjenih je bilo tudi šest civilistov, uničena sta bila dva tanka T-55, na strani TO in milice pa ni bilo žrtev. (Koordinacijska podskupina, 2009) O zavzetju mednarodnega mejnega prehoda Rožna Dolina je 6. pokrajinski štab 17. julija poročal tudi republiškem. Kratka in jasna analiza zavzetja mejnega prehoda je poleg napačne ure začetka spopada zanemarila tudi vlogo civilnega prebivalstva in Draga Kosmača. Analiza je navajala, da je 28. junija 1991 ob 18.25 diverzantska enota 6. pokrajinskega štaba ob sodelovanju oddelka PM iz Nove Gorice po predhodnem pozivanju na predajo izvedla napad na enoto JLA na mejnem prehodu Rožna Dolina. V analizi je navedeno tudi, da je diverzantska enota s hitrim in preciznim delovanjem prisilila enoto JA k predaji.¹²

Informacije o morebitnih nepravilnostih, ki naj bi se dogajale v Rožni Dolini, so pricurjale tudi na Ministrstvo za zunanje zadeve. To je 12. julija 1991 poizvedovalo pri poveljstvu 6. pokrajinskega štaba o navedbah, da so bili žene in otroci starešin JLA uporabljeni, da bi jih pozivali na predajo. Odgovor štaba in video posnetki nam sporočajo, da so to neresnice in da v Rožni Dolini niso bili uporabljeni otroci in odrasli, saj so bili vsi naprošeni, naj se umaknejo, enote JLA pa naj bi bile poklicane na predajo. Enote JLA so se nazadnje tudi predale brez večjega odpora in nihče pri predaji ni bil ubit ali ranjen. (Torkar, 2011) Zavzetje mejnega prehoda Rožna Dolina je uspelo kljub nekaterim nejasnostim, ki jih je zaradi ustnih virov, ki si nasprotujejo, težko pojasniti. Akcija je uspela, saj so imeli pripadniki samostojne bojne skupina 6. pokrajinskega štaba veliko pomoč in podporo milice ter civilnega prebivalstva, zato lahko to zavzetje opredelimo kot uspešen projekt vseh treh struktur. Po padcu prehoda Rožna Dolina so se aktivneje začele predajati stražnice in preostali mejni prehodi, ki so bili v rokah JLA.

Dogajanje na mednarodnem mejnem prehodu Vrtojba

Sedemindvajsetega junija 1991 je med prodiranjem enot JLA proti mednarodnemu mejnemu prehodu Vrtojba na prehodu ostalo 27 miličnikov, skupina pripadnikov TO pa je po ukazu koordinacijske podskupine prehod zapustila in čakala v zasedi 700 metrov od njega.¹³ JLA je nato prehod obkolila, miličniki pa so se zaradi očitne premoči nasprotnika po daljših pogajanjih odločili za umik. Še istega večera, po uspešni akciji v Rožni Dolini, so v koordinacijski podskupini sklenili, da je treba osvoboditi tudi prehod Vrtojba. Že ponoči z 28. na 29. junij so občani klicali koordinacijsko podskupino, da se nekateri pripadniki JLA nameravajo predati. Čisto določen klic je bil tisti, ki se je nanašal na častnika JLA in ga je posredoval Drago Kosmač. Šlo je za poročnika JLA Draga Hrobata. Že zgodaj zjutraj 29. junija so iz posebnega »štaba«, ki so ga oblikovali na oddelku milice v Šempetru, prihajale pomembne informacije o možnosti predaje. Ves dopoldan so prihajala sporočila o mogoči vdaji, malo pred poldnevom pa so na UNZ pripeljali še Draga Hrobata. Medtem je teklo tudi telefonsko dogovarjanje z vojašnico v Vipavi, iz katere je bila enota pehote, saj je eden izmed častnikov JLA v pogovoru omenil, da za odločitev potrebuje soglasje matične enote.

Pozno dopoldne so bile v širši obkolitvi mejnega prehoda Vrtojba tri enote TO: tretji vod 125. čete za

¹² Več o vsebini analize spopada glej: VMSV, ZA, OV 1991, t. e. 3, Analiza bojnega dejstevanja TO 6. PŠTO, 804-03/213, 17. 7. 1991, 2, 3.

¹³ Po navedbah komandirja PMM Vrtojba, Vladimirja Lebara, TO po mednarodnih konvencijah namreč ni smela biti na mejnem prehodu. Leban je od koordinacijske podskupine prejel ukaz, da se mora TO umakniti z območja mejnega prehoda.

protidesantno delovanje, ki ga je vodil Edvin Frančeškin, na južni strani proti Mirnu pa je bil tretji vod 2. čete odreda za posebne namene, ki ga je vodil Andrej Valič. Na obrobju Šempetra je bila posebna enota milice, ki jo je vodil Zvonimir Kelhar, v zasedi v Podmarku pa je bil drugi vod 125. čete za protidesantno delovanje, ki ga je vodil Ivan Lutman. V zasedi v Podmarku je bil prav tako oddelek posebne enote milice, ki ga je vodil Darij Simčič. V rezervi je bil še del 611. odreda za posebne namene. Na širšem območju mejnega prehoda Vrtojba je bilo več kot 120 vojakov JLA in sedem tankov. V stražnici Šempeter, pred mejnim prehodom, je bilo 27 graničarjev in okrog 30 vojakov JLA, ki so kot okrepitev mejnim enotam prišli iz Vipave, na tovarnjakih pa so imeli rakete Maljutka 9K11. Okrog prehoda je bila čistina, zato je bilo praktično nemogoče, da bi se katera koli enota neopaženo približala posadki na njem. Zato so možnost napada izključili že zgodaj zjutraj 29. junija. Ob 13.30 so na prehodu začeli premeščati tanke, stiki s poveljujočimi častniki pa so skoraj prenehali. Kmalu za tem je občan Marjan Bajc prinesel na oddelek milice sporočilo častnika JLA, v katerem je bilo sporočeno, da si pripadniki JLA želijo govoriti z miličniki in da bo vojska prekinila vsa bojna delovanja, omogoči pa naj se ji premik v Vipavo in Ajdovščino. Načelnik UNZ Stanislav Bačar se s predlogi ni strinjal in je določil, naj gre na pogajanja miličnik Svitoslav Pogelšek, ki se je z Bajcem odpeljal do stražnice. Čez pol ure se je vrnil in poročal Bačarju. Ta je dal nova navodila in pogajalska dvojka se je ponovno odpravila na pogajanja. Po vrnitvi Pogelška in Bajca je načelnik UNZ dal navodila, da se morajo vojaki brezpogojno predati, orožje naj pustijo v stražnici, priporočeno pa je bilo, naj se s službenim vozilom odpeljeta dva častnika JLA na ogled Rožne Doline, kar se je tudi zgodilo. Po ogledu prehoda v Rožni Dolini so Pogelšek in oba častnika JLA nadaljevali pogajanja in častnika sta nazadnje sprejela vse pogoje o brezpogojni vdaji. (Pogelšek, 2009)

Pogelšek je ob 16.15 posredoval koordinacijski podskupini odločitev o brezpogojni vdaji. Dogovorili so se za postopek predaje, in sicer, da na cesti proti Podmarku ne sme biti nobenega človeka, da vojakov ne sme nihče fotografirati in snemati ter da jim mora biti omogočeno, da varno pridejo do avtobusov. Po prejemu obvestila o vdaji so na mejni prehod poslali še samostojne bojne skupine 6. pokrajinskega štaba, dve enoti posebne enote milice, ki sta jih vodila Franc Šumandl in Branko Strle, drugi vod 125. čete za protidesantno delovanje, ki ga je vodil Ivan Lutman, in oddelek posebne enote milice, ki ga je vodil Darij Simčič. Te enote so šle proti prehodu v krajših časovnih razmikih in nekatere so med potjo med Šempetrom in halo tehničnih pregledov srečale graničarje in pripadnike raketne enote JLA, ki so se vdali, druge v križišču Šempeter, nekatere pa že v Podmarku. Tako sta že takoj po odločitvi o vdaji obmejna enota in enota maljutk odložili orožje ter pod vodstvom poročnika Trakota odšli proti Šempetru, kjer sta se predali. (Torkar, 2011)

Ko so enote, ki so jih napotili proti mejnemu prihodu, prišle tja, so zavzele položaje v obliki frontne črte, saj ni bilo povsem jasno, kaj se dogaja na ožjem območju prehoda. Vojake JLA so nato z megafonom pozivali na predajo. V prvih vrstah je bil tudi kriminalist Julij Levpušček, ki je bil na mejnem prehodu samoiniciativno in v civilni obleki. Levpušček je skupaj z Lisjakom in Simčičem pregledal prazno stražnico, nato pa se ločil od drugih in sam odšel na mejni prehod, kjer se mu je enota JLA predala. (Koordinacijska podskupina, 2009) Poleg vojakov so se v sosednjih stavbah miličnikom predali tudi zvezni miličniki. Na mejni prehod so prišli tudi nekateri pripadniki samostojne bojne skupine 6. pokrajinskega štaba, ki so pomagali pri urejanju razmer. Akcija je uspela zaradi usklajenega delovanja milice in TO, doslednega vztrajanja o brezpogojni vdaji in uspešnega pogajanja miličnika Svitoslava Pogelška. Na častnika JLA sta nedvomno močno vplivala ogled razdejanja na prehodu Rožna Dolina in močno obsojanje civilnega

prebivalstva. Neposredna aktivnost na ožjem območju prehoda Vrtojba je bila končana ob 18.15. Med vso akcijo je padel en sam strel in še ta po pomoti. Vojake JLA in zvezne miličnike so pripadniki TO in posebne enote milice vkrcali na avtobuse in odpeljali v stavbo UNZ. Med pogajanji je bilo v ožji okolici mejnega prehoda Vrtojba sedem tankov, šest tovornih motornih vozil, enota s 15 raketami Maljutka in skupaj 138 vojakov ter starešin JLA. (Torkar, 2011)

Tankovska četa Toni-55

V vojaškem spopadu v Rožni Dolini je TO zaplenila tri tanke T-55, naslednji dan po uspešni akciji v Vrtojbi pa jih je pridobila še sedem, med katerimi pa je bil eden pokvarjen. Že 29. junija je ob 4. uri zjutraj rezervni tankovski častnik poročnik Toni Glešič skupaj z miličnikom pregledal nepoškodovane tanke, ob 7. uri pa so bili pontonski most, kopač in trije tanki že v rokah TO. Nato je še istega dne ob 23. uri v spremstvu milice iz Vrtojbe skozi Rožno Dolino odpeljalo šest tankov, sedmi, ki je bil pokvarjen, pa je ostal v Vrtojbi. Te tanke je v gasilski dom v Novo Gorico prepeljala samostojna bojna skupina 6. pokrajinskega štaba. Istočasno je stekel vpoklic rezervistov tankistov, ki so že naslednje jutro, 30. junija, sestavljali posadke za te tanke, ki so jih označili z nalepkami TO. Tako je bila ustanovljena tankovska četa 6. pokrajinskega štaba TO, imenovana tudi Toni-55. Enota je štela 36 moških, poveljeval ji je Toni Glešič. (Križman in drugi, 1994)

Dva tanka so namenili varovanju mejnega prehoda v Rožni Dolini, s preostalimi pa se je tankovska četa ob 9. uri v spremstvu milice premaknila skozi Solkan in Ravnico v okolico vasi Pri Peči, ob robu Trnovskega gozda. Razmestili so se po vasi in okolici ter se usposabljali za morebitno akcijo.

Šesti pokrajinski štab TO je načrtoval tudi napad na vojašnico v Ajševici, v kateri je bilo območno poveljstvo enot JLA. V napad, ki naj bi se zgodil 2. julija, bi bila vključena tudi tankovska četa. Ker je koordinacijska podskupina 2. julija prejela sporočilo, da gre iz smeri Pivke in Postojne proti Vipavski dolini kolona 18 tankov JLA, je priprave za napad prekinila in sklenila, da se del tankov, samostojna bojna skupina in 137. diverzantski odred TO nemudoma namestijo na položaje za obrambo. Med premikanjem so četo začeli obstreljevati iz vojašnice v Ajševici. JLA je zadela četrti tank v koloni, ki mu je poveljeval podporočnik Mirko Bolko, član posadke Zdenko Žnidaršič pa je bil ranjen. JLA je na tankovsko četo TO izstrelila približno 12 topovskih granat, ta ni odgovorila z ognjem, temveč se je umaknila z ogroženega območja. V pomoč tankovski četi je prišla tudi bojna skupina 6. pokrajinskega štaba. Tankovska četa ni odgovorila na napad, čeprav je bil položaj zelo ugoden, saj so bili pripravljeni na strel. Poveljnik Glešič je presodil, da bi vsesplošno obstreljevanje povzročilo civilne žrtve in veliko gmotno škodo v sosednjih krajih. Enota je ostala na položajih v Lokah in za Kromberškim gradom, sledila pa je vnovična priprava napada na vojašnico Ajševici, saj se je kolona tankov iz pivške vojašnice usmerila proti Postojni. V večernih urah 2. julija je bila razglašena vsesplošna prekinitev ognja in priprava na napad je bila ustavljena. Tankovska četa je od julija 1991 ostala na območju Lok in Kromberka. Ko je 16. septembra TO večino tankov vrnila JLA (en tank je predala podjetju Iskra Kranj, en pa je ostal v Kromberku nad Kostanjevico), je bila tankovska četa razpuščena. S premikom na območje spodnjih Lok in nato z odvzemom tankov je bila enota ukinjena. (Glešič, 2009; Torkar, 2011)

Stražnica Nova vas

Nova vas leži ob slovensko-italijanski meji, blizu naselja Opatje selo na Krasu. V neposredni bližini je bila tudi obmejna stražnica, ki ji je poveljeval podčastnik JLA, pri čemer je grozil, da bo streljal na vas. Prvega julija 1991 je ob 8. uri zjutraj na sedež koordinacijske podskupine poklical nekdo iz Krajevne skupnosti Nova vas in povedal, da se krajani počutijo ogrožene, saj poveljnik stražnice grozi, da bo streljal na vaščane. Predsednik KS Zlatko Martin Marušič pa je ponovil razloge z zahtevo, naj jih TO zavaruje, ker se počutijo ogrožene. Koordinacijska podskupina se je nato odločila na to območje poslati enote. V akciji zavzetja stražnice so sodelovali bojna skupina 6. pokrajinskega štaba, oddelek posebne enote milice, ki ga je vodil Igor Volk, in prvi vod 125. čete za protidesantno delovanje, ki ga je vodil Robert Zorn. Zbirno mesto je bilo pri cerkvi v Opatjem selu, pridružil pa se jim je še predsednik KS Opatje selo Zlatko Martin Marušič.

Odločili so se, da bo posebna enota milice pregledala del Nove vasi južno od glavne ceste, samostojna bojna skupina bo šla v vas severno od ceste, prvi vod 125. čete za protidesantno delovanje pa bo izvedel blokado vasi in vojaškega objekta na severni in zahodni strani. Po pregledu so se enote začele razporejati. Miličnik Henrik Krofič je ob 15. uri začel pozivati vojake JLA, naj pridejo neoboroženi iz stražnice, k predaji pa jih je pozival tudi predsednik KS. Napete dogodke je pazljivo spremljal tudi novinar Marjan Drobež. Po pozivanju je iz stražnice proti topu stekel njen poveljnik, vendar ni prišel do njega, saj je bil smrtno zadet. Obe strani sta začeli streljati, po zadetku ročnega metalca v streho stražnice pa je streljanje ponehalo. V spopadu je bil ubit poveljnik stražnice, trije vojaki pa so bili lažje poškodovani, enega so vojaki sami obvezali, dva pa so odpeljali v bolnišnico. Zajetih je bilo 22 pripadnikov JLA, enote TO in posebne enote milice pa v spopadu niso imele izgub. Po spopadu so stražnico pregledali, v poveljnikovi pisarni je bil poln zaboj ročnih bomb, pripravljenih za uporabo. O napadu na stražnico Nova vas je poročal tudi novinar BBC. (Volk, 2009; Lisjak, 2001; Švajncer, 1993)

Predaje enot in stražnic JLA ter zbirni centri

Omeniti velja še nekatere druge dogodke, v katerih ni bilo prelivanja krvi in so v njih enote TO, milice in civilnih struktur uspešno delovale v pogajanjih z JLA. Tako so brez večjih težav minile predaja vojakov JLA v Podmarku in akcija v Paradižu ter predaja stražnic JLA v Solkanu, Pristavi, Štanti in Mirnu. Večina stražnic se je predala civilnim oblastem, kar je treba pripisati predvojnimi razmeram, v katerih so poveljniki stražnic dobro sodelovali s civilnimi strukturami. Posamezne stražnice pa se kljub prepričevanju niso predale in so ostale v rokah JLA.

V TO so že vnaprej predvidevali dogodke in pripravljali načrt za sprejem in varovanje prebeglih pripadnikov JLA na Lokvah nad Novo Gorico. V zbirnem centru Lokve so bili nastanjeni 103 prebežniki, v vsem obdobju delovanja centra pa je bilo v njem več kot 200 prebeglih pripadnikov JLA. Nekatere so v tem času prišli iskati svojci, nekateri pa so se vključili v TO. Poleg zbirnega centra Lokve so na Goriškem organizirali še zbirni center za vojne ujetnike v Solkanu, ki je začel delovati takoj po zavzetju mejnega prehoda v Rožni Dolini v noči na 29. junij 1991. Največje število ujetnikov je bilo 611, vendar je treba poudariti, da se je iz dneva v dan spreminjalo, saj so ujetniki hrvaške in albanske narodnosti hitro zapustili center. Ta

je deloval vse do konca sovražnosti, ko so prišli starši z avtobusi iz Srbije in svoje sinove odpeljali domov. (Mokorel, 2009)

Dogajanje na območju Goriških brd

V Goriških brdih ni bilo vojaških spopadov, vendar sta TO in milica kljub začetnemu pomanjkanju oborožitve temeljito nadzorovali komunikacije in prevoze pripadnikov JLA ter vse aktivnosti petih stražnic, ki so bile dobro oborožene. V Brdih je bilo aktivnih šest obmejnih stražnic, ki so imele v povprečju 30 vojakov. Od teh so bile pomembnejše stražnica na Sabotinu, zaradi strateške pozicije, stražnica v Medani, zadolžena za usklajeno delo vseh stražnic v Brdih, ter stražnica Vrhovlje pri Kožbani, ki je bila središče prisluškovanja oziroma spremljanja komunikacijskih povezav. (Torkar, 2011)

Sklep

Po sprejetju Brionske deklaracije 7. julija 1991 so bile na ozemlju Slovenije sovražnosti ustavljene in osamosvojitvene aktivnosti zamrznjene za tri mesece. Takrat je tudi prišel čas za natančnejše analize delovanja TO, ki jo je opravil tudi 6. pokrajinski štab. Na Goriškem so od 26. junija do 7. julija 1991 nastale te izgube: šest mrtvih in 27 ranjenih pripadnikov JLA, ranjen pripadnik TO in 12 ranjenih civilnih oseb. Iz JLA je prebeglo 37 starešin, 345 vojakov in 33 civilnih oseb, ujetnikov pa je bilo 533. Zaplenjena so bila ta materialno-tehnična sredstva JLA: 10 tankov T-55 (dva uničena), 20 motornih vozil, 11 terenskih vozil, delovni stroj in 950 ton streliva, orožja in drugih materialno-tehničnih sredstev. (Markovčič, 2013) Pomembno je, da je vodenje in usklajevanje vseh bojnih in pogajalskih aktivnosti vodila koordinacijska podskupina, ki je povezovala aktivnosti med TO, milico in drugimi subjekti.

Hitra reorganizacija TO in njeno razumevanje, slaba sredstva zvez, pomanjkanje časa za pripravo načrtov ter pomanjkanje protioklepne in protiletalske oborožitve pa so prinesli nekatere težave pri vodenju in izvajanju operativnih nalog na terenu. Velika prednost delovanja TO, milice in civilnih struktur je bila v tem, da sta bili obe strani (tako TO kot JLA, z redkimi izjemami) pripravljeni na pogajanja. Večina častnikov JLA ni bila motivirana za izvedbo večjih akcij in se je v kritičnih situacijah odzvala razumno in brez prelivanja krvi. Skupaj z milico, civilnimi strukturami in civilnim prebivalstvom je TO po začetnih težavah opravila vse bojne naloge in imela ob premirju popoln nadzor na prostoru, za katerega je bila odgovorna.

Viri in literatura

Viri

- Vojaški muzej Slovenske vojske (VMSV), zbirka arhivalij (ZA), fond Obrambna vojna 1991 (OV 1991), tehnična enota 3, 4, 12.

Literatura

- Vidmar, A., 2009. Spomini na moj kolektiv miličnikov – soborcev in na dogodke v Vipavski dolini. V S. Bačar, ur. Njim vsem pripada slava: osamosvojitveno dogajanje Ajdovščina, Idrija, Nova Gorica, Tolmin. Nova Gorica: Goriški muzej, str. 68–95.
- Beltram, B., 2009. Priprave in izvajanje osamosvojitvene vojne na Severni Primorski leta 1990/1990. V S. Bačar, ur. Njim vsem pripada slava: osamosvojitveno dogajanje Ajdovščina, Idrija, Nova Gorica, Tolmin. Nova Gorica: Goriški muzej, str. 535–554.
- Volk, I., 2009. Nova vas, 01. 07. 1991. V S. Bačar, ur. Njim vsem pripada slava: osamosvojitveno dogajanje Ajdovščina, Idrija, Nova Gorica, Tolmin. Nova Gorica: Goriški muzej, str. 896–898.
- Mladinska knjiga.
- Švajncer, J. J., 1993. Ubranili domovino: teritorialna obramba Republike Slovenije v vojni za svobodno in samostojno Slovenijo 1991. Ljubljana: Viharnik.
- Koordinacijska p., 2009., Severna Primorska v osamosvojitvenem času. V S. Bačar, ur. Njim vsem pripada slava: osamosvojitveno dogajanje Ajdovščina, Idrija, Nova Gorica, Tolmin. Nova Gorica: Goriški muzej, str. 22–28.
- Koordinacijska p., 2009. Zavzetje Rožne doline. V S. Bačar, ur. Njim vsem pripada slava: osamosvojitveno dogajanje Ajdovščina, Idrija, Nova Gorica, Tolmin. Nova Gorica: Goriški muzej, str. 866–872.
- Koordinacijska p., 2009. Kronologija dogajanja in dogodkov. V S. Bačar, ur. Njim vsem pripada slava: osamosvojitveno dogajanje Ajdovščina, Idrija, Nova Gorica, Tolmin. Nova Gorica: Goriški muzej, str. 33–51.
- Koordinacijska p., 2009, Prodor tankov iz Pivke skozi Vipavsko dolino do mednarodnih Mejnih prehodov na Goriškem 26.–27. 6. 1991. V S. Bačar, ur. Njim vsem pripada slava: osamosvojitveno dogajanje Ajdovščina, Idrija, Nova Gorica, Tolmin. Nova Gorica: Goriški muzej, str. 817–824.
- Križman in drugi, 1994. Dan prej. Koper: ČZP Primorske novice, 1994.
- Ipavec, M., 2009. Dogodki na postaji mejne milice Nova Gorica od 19. 6 do 29. 6. 1991. V S. Bačar, ur. Njim vsem pripada slava: osamosvojitveno dogajanje Ajdovščina, Idrija, Nova Gorica, Tolmin. Nova Gorica: Goriški muzej, str. 764–770.
- Bric, M., 2009. Sodelovanje Reševalne službe Nova Gorica pri spopadih v osamosvojitveni vojni 1991. V S. Bačar, ur. Njim vsem pripada slava: osamosvojitveno dogajanje Ajdovščina, Idrija, Nova Gorica, Tolmin. Nova Gorica: Goriški muzej, str. 338–340.
- Močnik, M., 2007. Bojne aktivnosti bojne skupine 6. pokrajinskega štaba Teritorialne obrambe Slovenije

leta 1991. Vojnozgodovinski zbornik, št. 29, str. 96–100.

- Premrl, M., 2009. Črniče, 28. 6. 1991. V S. Bačar, ur. Njim vsem pripada slava: osamosvojitveno dogajanje Ajdovščina, Idrija, Nova Gorica, Tolmin. Nova Gorica: Goriški, str. 843–845.
- Mokorel, R., 2009. Delovanje enot 61. območnega štaba TO Nova Gorica v letu 1991. V S. Bačar, ur. Njim vsem pripada slava: osamosvojitveno dogajanje Ajdovščina, Idrija, Nova Gorica, Tolmin. Nova Gorica: Goriški muzej, str. 574–578.
- Mokorel, R., 2009. Štabi in enote TO, ki so v osamosvojitveni vojni 1991 delovali na območju 61. območnega štaba TO. V S. Bačar, ur. Njim vsem pripada slava: osamosvojitveno dogajanje Ajdovščina, Idrija, Nova Gorica, Tolmin. Nova Gorica: Goriški muzej, str. 579–580.
- Medved, R., 2008. Delovanje 63. Obm ŠTO. V R. Medved, ur. Trdna mreža: osamosvajanje Slovenije v Zgornjem Posočju. Tolmin: ZVVS Zgornje Posočje, str. 101–112.
- Lisjak, S., 2001. Zavzetje obmejne stražnice Nova vas, 1. julija 1991. Vojaška zgodovina 2, št. 2, str. 61–67.
- Pogelšek, S., 2009. Vdaja enot na MMP Vrtojba, 29. 6. 1991. V S. Bačar, ur. Njim vsem pripada slava: osamosvojitveno dogajanje Ajdovščina, Idrija, Nova Gorica, Tolmin. Nova Gorica: Goriški muzej, str. 876–882.
- Gleščič, T., 2009. Ustanovljena je bila tankovska četa »TONI-55«. V S. Bačar, ur. Njim vsem pripada slava: osamosvojitveno dogajanje Ajdovščina, Idrija, Nova Gorica, Tolmin. Nova Gorica: Goriški muzej, str. 636–639.
- Berginc, V., 2008. Načrt »Jezero«. V R. Medved, ur. Trdna mreža: osamosvajanje Slovenije v Zgornjem Posočju. Tolmin: TVVS Zgornje Posočje, str. 95–96.
- Berginc, V., 2008. Vojna v Posočju. V R. Medved, ur. Trdna mreža: osamosvajanje Slovenije v Zgornjem Posočju. Tolmin: ZVVS Zgornje Posočje, str. 80–94.
- Torkar, B., 2011. Severnoprimska pokrajina. V T. Kladnik, ur. Vojaška obramba Slovenije 1990-1991. Ljubljana: Defensor, str. 357–396.
- Levpušček, J., 2010. Osvoboditev prehodov Rožna dolina in Vrtojba. Vojnozgodovinski zbornik, št. 39, str. 97–103.
- Kosmač, D., 2010. Rožna dolina – spomini. Vojnozgodovinski zbornik, št. 39, str. 93–94.
- Markovčič, F., 2013. Goriška v osamosvojitveni vojni leta 1991, diplomsko delo. Ljubljana: FDV.